

גליון נושא: 'שריפת חמץ'

בס"ד, יום ג' לפרשת במדבר, כ"ג אייר תשע"ו.

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות מסכת פסחים דף יב:

לעורר לב המעיין בלבד, ואין לסמוך על הדברים 'הלכה למעשה'.

לע"נ רה"י הגאון הגדול רבי רפאל הלוי שמואלביץ זצ"ל, בן הגאון הגדול רבי חיים לייב זצ"ל. ת.נ.צ.ב.ה.

פנינים

שריפת הקליפות

ביעור הקליפות מן העולם: כתב הכף החיים (סימן תמה ס"ק יא יב) שהטעם ששורפים את החמץ אף שעל פי דין אין חיוב לשרוף שהרי קיי"ל כרבנן שהשבתו בכל דבר ועוד דקודם זמן האיסור לכו"ע אין חיוב לשרוף.

אלא הטעם שמקפידים לשרוף משום שהחמץ רומז אל בחינת הקליפות ושריפת החמץ רומזת שיתבערו מן העולם בסוד וְאֶת־רוּחַ הַטְּמָאָה אֶעֱבִיר מִן־הָאָרֶץ: (זכריה פרק יג פסוק ב) ותתקרב הגאולה ולכן נהגו לשורפו, ועיין שם בכף החיים (סימן תל"ד ס"ג מג) שאחר השריפה יתפלל שנזכה לבער היצר הרע. ולפי דבריו מבואר גם הטעם שמרבים בגדרים וסייגים בפסח כדי לסלק כל שייכות לחיצונים.

כוחות הרע: איתא בזוה"ק (פרשת תולדות קמ"ב סוף ע"א) שבערב פסח הוא זמן המיועד לביעור יצר הרע. עוד איתא בזוה"ק (שמות דף מ ע"א) חמץ דא יצר הרע. ובמקום נוסף (שמות דף קפב ע"א) יצר הרע בבר נש כחמיר בעיסה... ודא איהו עבודה זרה.

שאור שבעיסה: וידוע דברי הרדב"ז, (שו"ת ח"ג סימן תתקעז תקמו), שמטעם זה חמץ אסור אפילו במשהו, וצריך לחפש אחריו בחורין ובסדרין, כי חמץ בפסח רומז ליצר הרע והוא שאור שבעיסה, ולכן כלה גרש יגרש אותו האדם מעליו.

תפילה: מנהג קדום להתפלל אחר שריפת חמץ על ביעור וביטול כוחות הרע והעברת ממשלת זדון מן הארץ, ויש לזה מקור ב**ילקוט שמעוני** (מגילת אסתר פרק ג' על הפסוק ולמלך אין שוה להניחם) ובתרגום שני (שם).

נוסח: וזה הנוסח שכתוב בסידורים - יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ד' אֱלֹהֵינוּ וְאֵלֵינוּ אֲבוֹתֵינוּ כָּשֶׁם שְׁאֵנִי מְבַעֵר חֲמֵץ מִבֵּיתִי וּמִרְשׁוּתִי כִּי ד' אֱלֹהֵי וְאֵלֵינוּ אֲבוֹתֵינוּ תְּבַעֵר אֶת כָּל הַחֲצִיצוֹנִים וְאֶת רוּחַ הַטּוֹמְאָה תְּבַעֵר מִן הָאָרֶץ וְאֶת יִצְרָנוּ הָרָע תְּבַעֲרֵהוּ מֵאַתָּנוּ וְתִתֵּן לָנוּ לֵב בָּשָׂר וְכָל הַסְטָרָא אַחֲרָא וְכָל הָרָשָׁעָה כְּעֶשֶׂן תִּכְלֶה וְתַעֲבִיר מִמֶּשְׁלַת זָדוֹן מִן הָאָרֶץ וְכָל הַמְעִיקִים לִשְׁכִינָה תְּבַעֲרֵם בְּרוּחַ בָּעַר וּבְרוּחַ מִשְׁפָּט כָּשֶׁם שֶׁבַעְרַתְּ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת אֱלֹהֵיהֶם בְּיָמִים הָהֵם וּבְזֶמֶן הַזֶּה אָמֵן.

ועיין בסידורים הספרדיים שיש אריכות נפלאה, הן בלילה אחרי הבדיקה, הן ביום אחר השריפה, ואומרים חלק מתפילות ראש השנה. ❖

ביעור חמץ בשריפה

זמן הביעור: מבואר בגמ' (פסחים דף יב.) אימתי אומר ר' יהודה שצריך לשרוף את החמץ, שלא בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו מבערו בכל דבר. ונחלקו רש"י ותוס' בפירוש הגמ', מה הכוונה

בשעת ביעורו, האם בשעה שישיית מחויב לשורפו ואחר חצות מבערו בכל דבר. או להיפך, מחצות ואילך שורפו, אבל בשעה שישיית מבערו בכל דבר.

1. מחלוקת ר' יהודה ורבנן

בעצם חיוב ביעור חמץ לקיום מצות תשביתו, מבואר במשנה (פסחים דף כא.), לדעת רבי יהודה אין ביעור חמץ אלא שריפה, לדעת חכמים אף מפרר וזורר לרוח או מטיל לים.

כמו נותר: מבארת הגמ' (פסחים דף כח.) טעמו של רבי יהודה: למדים חמץ מנותר, מה נותר שהוא ב"ל תותירו" ודינו בשריפה, אף חמץ שהוא ב"ל תותירו", שהרי עוברים עליו בבל יראה ובל ימצא, ביעורו בשריפה. ואילו טעמם של חכמים: לפי שנאמר בנותר (שמות כט, לד): "ושרפת את הנותר באש". ללמדך שרק הנותר בשריפה ואין כל איסורים שבתורה בשריפה, ואף חמץ בכלל כל האיסורים (תוספות פסחים כח. ד"ה אמרו לו, על פי הגמרא פסחים כד.).

ביעור מהעולם: גם לחכמים צריך ביעור מהעולם דוקא, אבל לא מספיק שישליכנו לרה"ר או שיפסלנו מאכילת כלב, ואפי' להטילו לים מבלי לפררו תחילה לא סגי, כמבואר בכס"מ (פ"ג הי"א) והובא במג"א (סוסי' תמ"ה) שאותם בני אדם המשימים חמץ בצידי רה"ר בשעה שישיית או שביעית שלא כדין הם עושים שמהגיעה שעה שישיית צריך לבערו מן העולם עכ"ד.

כלומר שלא די לעשות מעשה שיוצא על ידו מאיסור בל יראה ובל ימצא, אלא מצות תשביתו היא לבער ולאבד מן העולם דוקא.

דאורייתא: ומבואר בדברי הראשונים דדין דאורייתא הוא, כמבואר ברבינו דוד (דף ו: ד"ה ודעת רבותינו) ובמהר"ם חלאוה (ריש מכילתין) דכי היכי דלר' יהודה מדאורייתא בשריפה ה"נ לרבנן ביעורו מן העולם מדאורייתא הוא, . ומכאן נחלקו על רש"י ומצדיקים את שיטת התוס' (פסחים דף ד:): שבביטול גרידא אינו מקיים מצות תשביתו ורק אינו עובר עליו משום שאינו לך. אלא לשון ביעור וכליו הוא כדאמרין השבתתו בכל דבר.

ובדברי הר"ן (ריש מכילתין) מבואר שגם לדעת רש"י שמקיים תשביתו על ידי ביטול, מכל מקום מצוות תשביתו כולל גם ציווי לבערנו מן העולם. וכן נקטו רוב האחרונים שגם לרבנן צריך מדאורייתא לכלות את החמץ, עיין בשאגת ארי'ה (סי' פ"ג ופ"ד) ומקו"ח (פתיחה לסי' תל"א אות ב ד"ה אמנם לולא) וכ"כ הגר"ז (תמ"ה סעי' ג, וקונטרס אחרון שם סק"ב) דצריך ביעור מן העולם מדאורייתא, וכן נוקט החזו"א (סי' קי"ח סק"ב) (בדיקת חמץ וביעורו פרק ז' הערה ב').

2. יסוד של הגר"ח

דרבנן: אולם מאידך דעת הפרי יצחק (ח"א סי' י"ט) שמדאורייתא סגי בכל אופן שיוצא על ידו מבל יראה, ורק מדרבנן חייבו ביעור מן העולם. ועיין בספר בדיקת חמץ וביעורו (מילואים סי' ח אות א') שלכאז' גם דעת רעק"א (דרוש וחידוש מערכה ה' אות כ"ח), והגר"ח הלוי מבריסק, שאינו אלא מדרבנן. שהרי הגרע"א כתב שלר' יהודה לאו דבל יראה ניתק לעשה דתשביתו, אבל לחכמים אין העשה אלא לתקן על להבא, שלא יעבור על בל יראה.

וכן מבואר בחידושי רבנו חיים הלוי מבריסק (ריש הלכות חמץ ומצה) שמחלוקתם של רבי יהודה וחכמים לעיל, תלויה בהגדרה היסודית של מצוות הביעור: האם זו מצווה תכליתית, שבעצם פעולת השריפה הנעשית בחמץ יש מצווה, או שמא מצווה אמצעית היא, שרשותו של האדם תהיה מנוקה מחמץ, ומלאכת הביעור אינה אלא אמצעי לכליון והעדר החמץ.

ר' יהודה שמקפיד על איכות הביעור, שתעשה דווקא בשריפה, מוכח שסובר שהמצווה היא בעצם הביעור, וזה הלימוד מנותר שיש שם מטרה בעצם השריפה. ולחכמים, שההשבתה לשיטתם נעשית בכל דרך, אין המצווה בגוף החמץ המבוער אלא בתוצאה דווקא: אפיסת החמץ מרשותו של האדם. ולכן הם סוברים שרק הנותר בשריפה ואין כל איסורים שבתורה בשריפה, ואף חמץ בכלל כל האיסורים, שאין מטרה בעצם הכליו.

מנהג ישראל תורה

מנהגי שריפת חמץ

מוסיפים כף עץ לשריפת חמץ: יש נוהגים להוסיף כף של עץ לשריפת חמץ בערב פסח (ילקוט מנהגים, ממנהגי החסידים עמוד 146).

הטעם: הרי מבואר בגמ' (פסחים כז, ב) שרבי יהודה לומד ש"אין ביעור חמץ אלא שריפה" מנותר; וכשם שאת ה"נותר" אין שורפים אלא בעצים (רמב"ם מעה"ק פ"ז ה"ג וה"ה), כך יש לנהוג גם בשריפת חמץ (רש"ש שבת סו, א; מנחת פתים או"ח סימן תמה סעיף א', מנהג ישראל תורה ח"ב עמוד רא בשם נחלי אמונה). ועוד סמך לזה בגמ' (פסחים דף יב:) שרבי מפרש לדעת ר' יהודה, שנתנו לו רבנן שעה אחת ללקט עצים.

ועיין בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סימן נ"ג) מה שהצדיק את מנהג העולם, לשרוף בניירות וקרטונים וכדומה. והביא את דברי המנחת חינוך שדוקא בפרים הנשרפים צריך לשרוף רק על ידי עצים, אבל בשאר דברים יכול לשרוף אפילו על ידי סיד וגיפטיס, וכל שכן באש של קש וגבבא.

שורפים את החמץ בערבות שנחבטו בהושענא רבה: יש מנהג קדמון מופיע במהרש"ל (שו"ת סימן פז), והובא במשנ"ב (סימן תמ"ה ס"ק ז) לשרוף את החמץ בערבות מסוכות. הטעם: ביאר בשו"ע הרב (סימן תמה ס"ב) לפי ש"דבר שנעשה בו מצוה אחת נכון לעשות בו מצוה אחרת".

וכתב המהרי"ל (הלכות ערב פסח עמוד מח) הובא ברמ"א (תרס"ד סעיף ט'), יש נוהגים לשרוף הלולב וההושענות באפית המצות, ויש בשריפת חמץ, וקורא אני עליהם וְעַמְּךָ כָּלֶם צְדִיקִים (ישעיהו ס כא).

ועיין בערוך השלחן (שם ס"ה) שכתב על זה, ואין ביכלתנו לשמרם עד ביעור חמץ. החזו"א היה נוהג לשרוף בשריפת חמץ את הלולב ומיניו, ובשנים קדמוניות גם הסכך מסוכתו (ארחות רבינו ח"ב עמוד ט'). הקה"י היה שורף גם את ההדסים וערבות שרק הכין ולא השתמש בהם (ארחות רבינו ח"ב עמוד ט').

החזו"א היה נוהג לשרוף בשריפת חמץ גם את הצפרנים שחתך במשך כל השנה ואספם במעטפה (ארחות רבינו ח"א עמוד קד אות כא). מאידך כתב הג"ר בצלאל שטרן זצ"ל (שו"ת בצל החכמה ח"ב סימן לה) שעדיף לשרוף הצפרנים מיד, או לזרקן לבית הכסא, ולא להשהותן שמא יאבדו או יתפזרו ויבוא לידי תקלה.

מי שאין לו חמץ לשריפה: כתב המהרי"ל (הלכות בדיקת חמץ) והובא ברמ"א (תמה ג) גם מי שאין לו חמץ לשריפה, מכל מקום יקיים מצות שריפת חמץ וישרוף את הכלי שהכין לבדיקת חמץ. כדי שלא ישכח חובת ביעור חמץ. ועיין בשו"ע (סימן תלו סעיף ג') שיש חובת גברא לבדוק אפילו בית של גוי כדי לקיים מצות בדיקה וביעור. ❖

3. החידוש של המנחת חינוך

על החקירה עצמה, מבלי לתלות את הדבר במחלוקת התנאים, עמד כבר המנחת חינוך (מצווה ט) ובאריכות רבה הוא מוכיח שהדבר תלוי במחלוקת ראשונים. מדבריו יוצא חידוש נפלא, לסוברים שבעצם מעשה ההשבתה יש מצווה, אם אין לאדם חמץ קודם הפסח, יש עליו מצווה לרכוש לעצמו חמץ כדי לקיים מצוות "תשביתו", כדרך שיש מצווה ללבוש בגד של ארבע כנפות כדי להתחייב בציצית.

אולם נחלק עליו המהרי"ק (שורש קעד) דאטו מי שאין לו חמץ כלל, ואפילו פסק חמצו ל' יום קודם הפסח, יצטרך לקנות חמץ כדי לשרפו ולקיים מצווה דתשבתו, אלא ודאי דבר פשוט דאין לך השבתה גדולה מזו.

נשים בביעור חמץ: כתב החינוך (מצוה ט) גם נשים חייבות בביעור חמץ, למרות שמצות "תשבתו" היא מצות עשה שהזמן גרמא.

הטעם: ביאר השאגת אריה (סימן פב) לפי שהוקש (פסחים דף ה: דף מג:): "שאור" הכתוב בהשבתה: "אך ביום הראשון תשבתו שאור מבתיתכם", לשאור הכתוב בבל יראה: "לא יראה לך שאור בכל גבולך", וכשם שנשים חייבות בבל יראה, שהרי זוהי מצות לא תעשה, כך הן גם חייבות בהשבתה. אך בלי ההיקש היו נשים פטורות כמבואר בתוס' (פסחים דף קח: ד"ה שאף הן) שנשים חייבות בד' כוסות שאף הן היו באותו הנס, משמע שבלי זה היו פטורות. מקור נוסף כתב האדר"ת בספרו זהב שבא (פסחים דף כח.) שלכן כתוב הריבוי בחמץ, כי היכי דניחייב גם בעשה דתשבתו, דכתיב כי כל אוכל חמץ ונכרתה, מאן דמחייב על כרת דחמץ מיחייב גם על עשה דתשבתו (מ.ט.).

4. עומק הפשט

בענין זה יש כמה קושיות: ומכח זה יש לייסד יסוד, ואחריו יתבאר איך מכח יסוד זה מתורץ כל הקושיות.

קושיות: 1. לפי הראשונים שזה דאורייתא לבער את החמץ מן העולם גם לרבנן דר' יהודה, צריך להבין מה גדר המצוה, מכיון שיכול להוציא מרשותו ולא יעבור על בל יראה, מה המעלה שיש בשריפה. 2. לדעת הר"ן מה גדר הדבר שיש מצוה שאפשר לקיים או בביטול או בביעור מן העולם. וגם צריך להבין מה פירוש המילה תשבתו האם ביטול גרידא או צריך לבער מן העולם. 3. לדעת הגרע"א והגר"ח שהכילוי הוא רק דין דרבנן צריך להבין מה גדר התקנה בזה. ולא שייך לומר שזה רק מחשש טכני אולי יבוא לאכלו, דאם כן גם קודם איסורו צריך לכלות מן העולם, והרי קיימא לן שקודם זמנו יכול להפקיר או להוציא מרשותו ודיו. 4. בקוב"ש (ריש המסכתא) שואל מדוע אינו מקיים תשבתו על ידי הפקר.

יסוד: היסוד המורם מכל זה, שמצוות אכילת מצה ואיסור אכילת חמץ ובל יראה ותשבתו מבוססות זה על זה כאריח על גבי לבינה. שגדר מצוות התורה בתשבתו ובל יראה, נובע ממה שהתורה צוותה על האדם שיאכל רק רק מצה ולא חמץ, ולכן אסור לאכול חמץ כי אם אוכל את שניהם לאו שמיה 'חג המצות' שהרי גם כל השנה פעמים שאוכל מצות. ועדיין חסר בהיכר כל עוד שיש לו חמץ בבית כי יתכן שבמקרה לא אכל מצה, (וגם כשאין לו בבית אולי במקרה אין לו), ורק כאשר משבית ומכלה מן העולם בתחילת הפסח, אז הוא מגלה שהוא חפץ רק במצה ולא בחמץ, וכשמו כן הוא 'חג המצות' כי בחג זה יש רק מצות ולא חמץ.

5. יישוב הדברים כמין חומר

תירוצים: כעת מיושב כל הקושיות כמין חומר. זה הטעם שלכתחילה צריך לשרוף לר' יהודה ולרבנן לבער מן העולם. כי צריך לעשות מעשה של כילוי ולא שממילא לא יהא. אולם בדיעבד בביטול בעלמא סגי ליה כי למעשה כלפיו אין כאן חמץ ובדיעבד סגי בהשבתה קלושה. אולם כאשר הוא משביתו על ידי מעשה הוא מהדר בקיום מצות התורה. [וגם לדעות שזה רק תקנ"ח, זה מטעם שמוסיף מעלה בהשבתה, ולא רק משום חשש פרקטי שמא יבואו לאכלו].

ומכיון שנשים שחייבות במצות אכילת מצה, לכן הם חייבות גם בביעור חמץ שהוא נוצר מכח מצות אכילת מצה, ולכן מחויבות גם בעשה דתשבתו. שהרי העשה דתשבתו מחזק את מה שאין לו חמץ בבית שלא שבמקרה אין לו חמץ אלא שהוא עושה מעשה אקטיבי להוכיח שאינו חפץ בחמץ.

כעת מובן מה שמצינו לדעת רש"י שיכול לקיים על ידי ביטול בלבד אולם יכול גם על ידי שמכלהו מן העולם ותמוה היכן מצינו שני מהלכים של לכתחילה בדאורייתא אכן לפי זה מובן שצריך לעשות מעשה שמוכיח שאינו חפץ בחמץ ויכול לעשותו על ידי פעולה בסיסית של ביטול שאז הוא מסלק עצמו מן החמץ, אולם יכול להדר ולהוסיף לבטל את החמץ מן העולם שזה עדיף

הערות מבני החבורה

מנהגנו לשרוף את החמץ

המנהג כיום לשרוף את החמץ כמבואר ברמ"א (סימן תמה סעיף א). ונימק המגן אברהם (סימן תמה ס"ק ב) שהמנהג שלנו כדעת רבי יהודה (פסחים כא, א) ש"אין ביעור חמץ אלא שריפה"; למרות שחכמים חולקים על ר' יהודה וסוברים שניתן לבערו גם בדרכים אחרות, מכל מקום נוהגים לצאת ידי חובת כל הדעות.

דקדוק והידור: מנהג זה אינו מעיקר הדין וכמבואר בכס"מ שרק משעה שישית יש חיוב לשרוף, אבל לפני זה יכול להשביתו בכל דבר וגם לזורקו לאשפה. אלא יש כאן ענין לקיים מצות תשביתו על ידי שריפה לדעות שיש דין השבתה גם קודם הזמן, ולכן אין מדקדקים בשיעור השריפה, שהרי מבואר במשנ"ב (תמה ס"ק א') בשם הגר"ז שצריך שיהפך החמץ לפחמים, והוסיף הגר"ז (סעיף ד') שאפילו נשרף עד שאין ראוי למאכל כלב לא סגי, וכל שלא נעשה פחמים לא חשיב מבוער.

ויש כאן ג' חומרות זו על גבי זו בדרך 'אם תמצ' לומר: 1. חוששים לדעת רש"י ותוס' (פסחים דף כז: ד"ה ואין) שהלכה כר' יהודה, ודלא כהראשונים שפוסקים כרבנן. 2. חוששים לדעת רש"י (דף יב: ד"ה שלא) שקודם זמנו מצותו בשריפה, ודלא כתוס' (דף יב: ד"ה אימתי) שרק תוך זמנו מצותו בשריפה. 3. חוששים לדעת הטור שפירש בכונת רש"י שגם קודם שעה שישית, משלושים יום קודם לחג מצותו בשריפה (וכדין הנשרפים שאפרן מותר, ולא כנקברים שאפרן אסור), ודלא כדעת אביו הרא"ש שרק משעה שישית ואילך מצותו בשריפה, אבל קודם לכן השבתתו בכל דבר.

ועיין בצל"ח (דף יג: ד"ה והנלע"ד) שהוכיח מרש"י, שהחוב לשרוף הוא רק מחצות, אבל קודם חצות אין עדיין חיוב, כלומר שבמצות השבתה לא חששו חכמים לטעות, ולא תקנו להקדימה בשעה, ומה ששינו שורפים בתחילת שש אינו חיוב, אלא מאחר שהוא אסור בהנאה ממילא הוא עומד לשריפה. ❖

שכן עשה מעשה בגוף החמץ. ומה שמוציא את החמץ מרשותו אינו כלל ביטול ורק מסלק את הבל יראה מכיון שכל השנה הוא גם זורק חפצים שאינו צריך ואינו מוכיח שאינו חפץ בחמץ אבל ביטול שמשויה כעפר אז הוא מוכיח שאינו חפץ בחמץ וכאשר שרוף או מכלה את החמץ, מוכיח את זה ביתר שאת במעשה בחמץ עצמו.

ומובן מדוע אנו מהדרים לשרוף את החמץ משום שאנו חפצים לעשות מעשה שמוכיח את מה שאין אנו רוצים בחמץ. ולא מסתפקים בזריקה לפח האשפה כי אז הפשט שבמקרה אין לו אך לא עשה מעשה השבתה, וגם לרבנן לא קיים מצות השבתה בזה, וגם לדברי הגר"ח שאין מעשה חיובי הכונה רק כלפי שאין דין לשרוף כי שריפה פירושו קיום מטרה בחפצא כמו שריפת נותר אבל עדיין יש דין להשבית וכאשר רק זורק לפח רק לא עובר על בל יראה אבל לא קיים תשביתו. ולכן אנו מהדרים לעשות ניקיון, בדיקה, ביטול, הצנעת החמץ, שריפה, ביטול שני, מכירה לגוי, - כדי לחזק ולבסס את הפעולות של כילוי החמץ ממנו שאין זה במקרה שאין לו חמץ אלא שעושה כל פעולות הכלוי והניתוק של החמץ ממנו. (נ.א.).

וזה טעם נפלא בצד הזה של המנחת חינוך שצריך לקנות חמץ ולהשבית, כדי לעשות מעשה השבתה. כעת יובן מה שמצינו דבר פלא בגמ' (פסחים דף מ.) שלדעת רבא יש מצוה ללתות, משום ושמרתם את המצות. ופירש התוס' רא"ש שכיון שנכנס למצב שיכול לבוא לידי חימוץ ושמרו זה יותר מהודר. וצריך להבין שהרי בכל איסורי תורה אדרבה סחור סחור אמרינן לנזירא לכרמא לא תקרב ומדוע כאן יש ענין להביא למצב שיכול להגיע לידי חימוץ. אכן כעת יובן היטב שצריך מעשה

חיובי של שימור ואם במקרה יצא מצה עדיין לא הוכיח שחפץ בשימור ולכן יותר מהודר כאשר לתת את החיטים ואז שמרם שלא יחמיצו.

6. זריקת חמץ לפח

מבואר בפוסקי זמננו (בדיקת חמץ וביעורו עמוד רלז הערה מו) שיכול לזרוק חמץ לפח בערב פסח ויחסוך את השריפה, וישאיר כזית חמץ לקיים בו מצות שריפה, שהרי בחמץ שאינו שלו מסלק בל יראה אך אינו מקיים תשביתו ובאותו כזית מקיים גם תשביתו, ואולי מה שמשאירים את כל החמץ הוא כדי לקיים תשביתו בהידור רב או מחשש אולי ישאר החמץ בפח בבית שאז יצטרך לשורפו בפסח עצמו.

אולם הוסיף בספר שערי המועדים (עמוד צו) שדוקא כאשר הפח אינו ברשותו מותר, אבל אם פח האשפה בתוך חצרו אסור לזרוק לפח אם לא יפנו אותו קודם הפסח, כי יש חיוב להוציא מרשותו. ולכן החזו"א היה שורף את החמץ שהיה בפח ביתו (ארחות רבינו, דינים והנהגות). מכח זה יש שדקדקו להוציא את הפח מתוך רשותם, שיתכן שאחד השכנים זרק לפח חמץ שלא נפסל מאכילת כלב, אולם ברוב המקרים אי אפשר לעשות את זה באופן טכני. ויש שמוכרים בפירוש את פח האשפה לגוי במכירת חמץ, אכן הרי צריך מחיצה ואולי הפח עצמו חשיב מחיצה שאין לך מחיצה גדולה מזו שלא יבוא לאכול מתוך הפח. אכן יש מקילים בדבר שיתכן שאין לדיירי הבנין בעלות גמורה על פח האשפה שיחייב אותם בביעור החמץ שיש בתוך הפח.

7. קיום השבתה ע"י אכילה

מכח דברים אלו, יש לתמוה על החידוש המפורסם של הרש"ש (פסחים דף כא: ד"ה ריב"ב אומר), שעל ידי אכילת חמץ בערב פסח מקיים מצות השבתה, כי החום הטבעי של הגוף דומה לכליו של שריפה, ועוד כי האדם עץ השדה והרי זה כשורף על ידי עצים, עכ"ד. וכעין זה מצינו בדברי הבעל המאור (פסחים דף ז.) כלפי ר' גידל שמה שאוכל קודם פסח אין לך השבתה גדולה מזו. כעין סמך לזה, מצינו בדברי ר' יוסי הגלילי (פסחים דף לב.) שאסור באכילה ומותר בהנאה. ומבואר בתוס' (ביצה דף כז: ד"ה ועל החלה) שמקיים השבתה ע"י שנותנה לכלב, או שמסיקה תחת תבשילו.

אכן לפי מה שנתבאר שתשביתו פירוש להפקיע מהחמץ את הייעוד למאכל, ולהפכו לעפר שאינו שוה כלום אם כן מה שיך לומר שאכילה נחשב כהשבתה, אדרבה באכילתו מחשיבו למאכל. והגע עצמך יהודי שאוכל חמץ בפסח עצמו, וכי נוכל לומר שקיים מצות השבתה בנוסף לעבירה של אכילת חמץ, הרי ודאי מסתבר שהשבתה הוא בכדי שלא יאכלנו ואם אוכלו הוא עושה היפוך ההשבתה, הן אמנם החמץ נגמר, אך החמץ לא הושבת. ❖

יצחק הכהן

אתרואות, הצרות, והארות. נ"ד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823